

УДК 323.32:338

Сало Я.В.

аспірант кафедри управління персоналом та економіки праці
Одеського національного економічного університету

МАКРОЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ

Стаття присвячена дослідженню макроекономічних показників розвитку економіки, що впливають на розвиток середнього класу. Виділено та проаналізовано основні економічні показники розвитку економіки. Встановлено, що соціально-економічний прогрес країни є головною умовою розвитку сучасного середнього класу та зменшення нерівності населення.

Ключові слова: макроекономічні показники, середній клас, диференціація доходів, інфляція, рівень безробіття, економічний розвиток.

Сало Я.В. МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ КАК ПРЕДПОСЫЛКА ФОРМИРОВАНИЯ СРЕДНЕГО КЛАССА

Статья посвящена исследованию макроэкономических показателей развития экономики, влияющих на развитие среднего класса. Выделены и проанализированы основные экономические показатели развития экономики. Установлено, что социально-экономический прогресс страны является главным условием развития современного среднего класса и снижения неравенства населения.

Ключевые слова: макроэкономические показатели, средний класс, дифференциация доходов, инфляция, уровень безработицы, экономическое развитие.

Salo I.V. MACROECONOMIC SITUATION AS PRECONDITIONS OF FORMATION MIDDLE CLASS

The article is devoted to the study of economic development's macroeconomic indicators, which affect the development of the middle class. The main economic indicators of economic development have been singled out and analyzed. It is established that the country's socio-economic progress is the main condition for the development of the modern middle class and reducing the inequality of the population.

Keywords: macroeconomic indicators, middle class, income differentiation, inflation, unemployment rate, economic development.

Постановка проблеми. Класовий поділ суспільства є характерним для будь-якої країни. Наявність певної градації соціальних груп є позитивним фактором для подальшого розвитку держави, а також показником прогресу, визначаючи тим самим рівень економічного, соціального благополуччя громадян. Становлення середнього класу належить до числа фундаментальних соціально-економічних процесів. Середній клас розглядається як економічно самостійний соціальний суб'єкт, який опанував цивілізовані форми економічної діяльності, акумулює культурні, професійні, морально-етичні цінності. Саме середній клас розглядається як базова соціальна страта, яка є наслідком економічного розвитку суспільства. У західних країнах частка середнього класу становить 55–60%, безпосередньо на це впливає економічна ситуація, що панує в цих країнах. Саме тому важливим є дослідження макроекономічної ситуації країни в контексті формування середнього класу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історично поняття «середній клас» стало активно використовуватися в кінці XVII ст. в Англії. Так позначали особливі групи власників, дрібних та середніх підприємців, торговців, осіб вільних професій (адвокатів, священників, письменників, художників, вчителів, лікарів), що займають проміжну позицію між великою буржуазією та особами найманої праці.

Проблемою становлення та розвитку середнього класу в Україні займаються такі вітчизняні вчені, як О. Александрова [1], О. Балакірева [2], В. Гець [4], Т. Кір'ян [6], Н. Коваліско [7], Е. Лібанова [8], Н. Навроцька [10], С. Макеєв, В. Паніотто [11], Л. Шангіна [17], О. Яременко та ін.

Мета статті полягає в означенні впливу макроекономічних показників на розвиток середнього класу. Виходячи з цієї мети, було поставлено завдання здійснити аналіз макроекономічних показників як основи формування середнього класу.

Виклад основного матеріалу. Середній клас західних суспільств, з яким співвідносяться ідеї соціальної стабільності, індивідуальної свободи, економічної незалежності та гідного існування, розглядається як ключовий момент моделі соціального розвитку, до якої йде більшість сучасних суспільств. В Україні, наприклад, становлення середнього класу пов'язувалося передусім з економічним розвитком країни в рамках концепції реформ після здобуття незалежності. Але соціальним підсумком реформ стало не формування процвітаючого середнього класу, а розмивання раніше наявних в країні середніх прошарків та загострення поляризації суспільства.

ВВП є одним із найважливіших макропоказників розвитку економіки будь-якої країни. Прем'єр-міністр України В. Гройсман заявив, що за підсумками 2016 р. очікується зростання ВВП на рівні 1,5%. Безперечно, в Україні зараз обговорюють мінімальне зростання цього показника за поточний рік, але водночас не забувають, як сильно його рівень знизився за період 2013–2015 рр. (рис. 1).

У 2013 р. все, що було вироблено в країні, коштувало 183,3 млрд дол. США. У 2014 р. все, що було вироблено в країні, коштувало 131,8 млрд дол. США (–28,1%). А в 2015 р. цей показник скоротився на 31,3% та становив 90,6 млрд дол. США. Падіння рівня ВВП було пов'язано з початком військових дій на Сході України, анексією частини територій, технологічною деградацією України, багаторічним розкраданням країни.

ВВП у розрахунку на душу населення також визначає рівень економічного розвитку держави. У 2016 р. світовий середній рівень ВВП в розрахунку на душу населення становив 10 023 дол. США. За даними МВФ перше місце за рівнем ВВП на душу населення займає Люксембург із 103 119 дол. США. Серед інших країн США займає 7 місце, Німеччина – 17, Великобританія – 19, Франція – 22, Польща – 56, Росія – 67, Білорусь – 93, Грузія – 110. Україна

займає 131 місце серед 186 країн світу з рівнем ВВП на душу населення 2194 дол. США (табл. 1).

Таблиця 1
Список країн за ВВП номінал. на душу населення у 2016 р.

Країна	ВВП номінал. на душу населення, дол. США
США	57 436
Німеччина	41 902
Великобританія	40 096
Франція	38 128
Італія	30 507
Естонія	17 633
Литва	14 890
Латвія	14 060
Польща	12 316
Росія	8929
Білорусь	5143
Грузія	3842
Україна	2194

Джерело: складено автором на основі [19]

В Україні спостерігається високий ступінь розшарування суспільства на багатих та бідних, і це є однією з найбільш актуальних соціальних проблем.

Коефіцієнт фондів (коефіцієнт диференціації доходів) характеризує ступінь розшарування суспільства і показує відношення середнього рівня доходів 10% найбагатших до середнього рівня доходів 10% найбідніших громадян (рис. 2). Згідно з рекомендацією ООН перевищення коефіцієнтом фондів планки 8–10 здатне привести до соціальної нестабільності в країні. У більшості європейських країн коефіцієнт перебуває в межах 6–10.

Починаючи з 2010 р. поступове зниження коефіцієнту фондів свідчило про зменшення ступеня розшарування між найбагатшими та найбіднішими громадянами країни. Найгірше значення цього показника в Україні прийшлося на 2009 р. – період, коли коефіцієнт фондів піднявся до 5,9. З 2009 р. він відносно стабільний або знижується. Однак тенденція зниження, що з'явилася після 2009 р., дуже незначна і формується в основному завдяки соціальним програмам за підтримки уряду країни. Незважаючи на зниження диференціації доходів, бідність у країні не скорочується. Різні соціологічні дослідження визначають рівень бідності в Україні в межах 25–60% [3], а чисельність середнього класу відповідно до європейських критеріїв за даними звіту «Global Wealth Report–2015» швейцарського

банку Credit Suisse – 0,83% [18]. Крім того, в країні існує категорія «бідні, що працюють», що є винятком для розвинених країн світу.

Коефіцієнт Джині – це індекс концентрації доходів, наближення якого до одиниці збільшує ступінь нерівності доходів населення країни.

Згідно з офіційними даними Держкомстату в період 2010–2015 рр. показник нерівності за доходами населення (індекс Джині) скоротився (рис. 2). Так, індекс Джині з 0,270 у 2010 р. знизився до 0,243 у 2015 р.

Значний вплив на економіку країни здійснює інфляція. Під час збільшення темпів інфляції більш вразливою стає національна валюта. За даними Державного комітету статистики з 2004 р. ціни в Україні щороку зростали, збільшувалися і темп приросту цін. Найбільш суттєвою інфляція була у 2007 р., індекс цін становив 116,6%, а у 2008 р. він перевищив 200% і становив 122,3%. У 2009–2013 рр. темпи інфляції уповільнилися, але зростання цін залишалось суттєвим. У 2014 р. рівень інфляції становив 124,9%, але пік погіршення спостерігався у 2015 р., коли рівень інфляції становив 143,3% (рис. 3).

В Україні на протязі останніх десяти років інфляція має значні масштаби. Поки індекс цін буде перевищувати її безпечний рівень 103% (відповідно до критеріїв Маастрихтської угоди, прийнятої країнами ЄС [9]), інфляційні процеси в Україні будуть негативно впливати на економіку країни та вважатися одним із найбільш значимих чинників макроекономічної нестабільності. За таких умов основним завданням економічного відродження є підвищення ефективності використання інструментів фіскальної та монетарної політики і спрямування їх на забезпечення оптимального рівня цінової динаміки.

Інфляція привела до посилення бідності серед населення і розмивання середнього класу, який є стрижнем будь-якої ринкової економіки. Інфляційні процеси привели до знецінення грошей на депозитних вкладах, що призвело до недовіри населення до банківської системи. Причиною сьогоденної політичної нестабільності також є інфляція, яка створює великий розрив між доходами бідних верств населення та прошарком олігархів.

Окрім негативного впливу на національну валюту, високі темпи інфляції сприяють знеціненню доходів населення, про що свідчать статистичні дані Державного комітету статистики України щодо рівня номінальних та реальних доходів (табл. 2). У період відносно стабільної економічної ситуації у 2005–2007 рр. відбулося суттєве зростання номінальної заробітної плати (найвищий приріст становив 36,7% у 2005 р.), водночас значним було і зростання

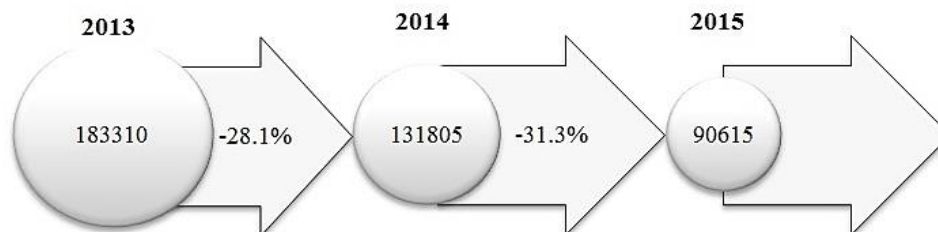

Рис. 1. ВВП України за період 2013–2015 рр., млн. дол. США

Джерело: складено автором на основі [16]

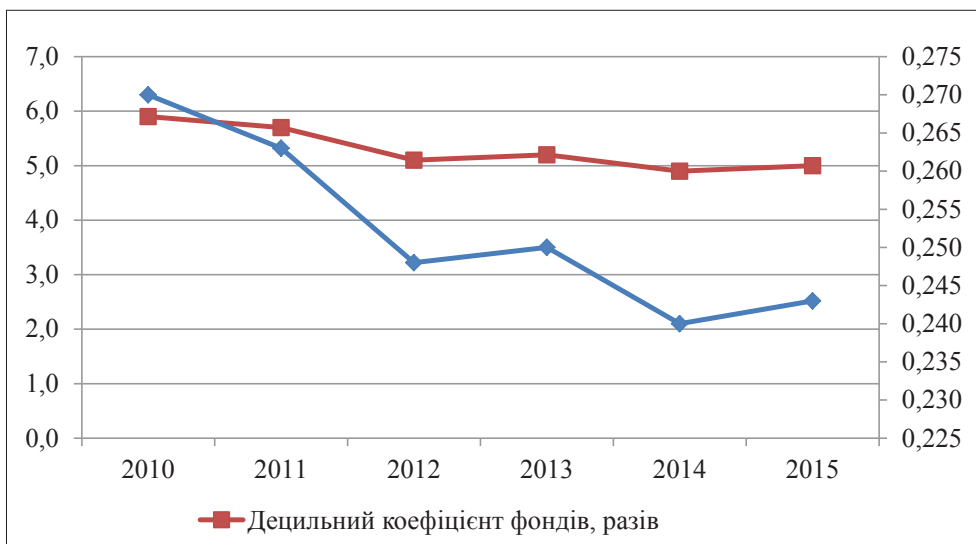

Рис. 2. Динаміка показників нерівності за доходами населення України за період 2010–2015 рр.

Джерело: складено автором на основі [14]

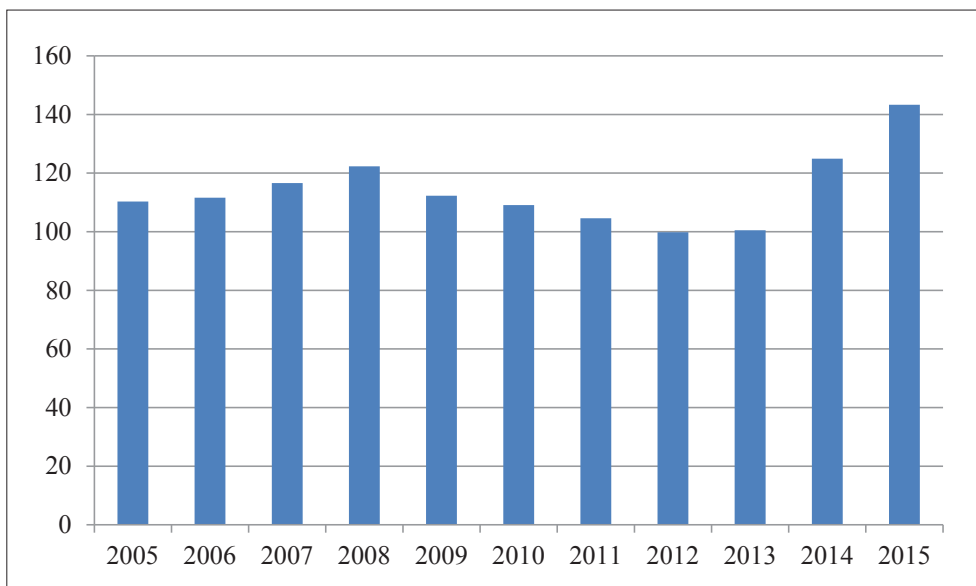

Рис. 3. Динаміка темпів інфляції в Україні за період 2005–2015 рр.

Джерело: складено автором на основі [5]

Таблиця 2

Темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати за період 2005–2015 рр. (%)

	Номінальна заробітня плата	Реальна заробітня плата
	до попереднього року	до попереднього року
2005	136,7	120,3
2006	129,2	118,3
2007	129,7	112,5
2008	133,7	106,3
2009	105,5	90,8
2010	120,0	110,2
2011	117,6	108,7
2012	114,9	114,4
2013	107,9	108,2
2014	106,0	93,5
2015	120,5	79,8

Джерело: складено автором на основі [15]

реальної заробітної плати (приріст перевищував 20% на рік). Після сповільнення економічного зростання починаючи з 2008 р. приріст номінальної та реальної заробітної плати в Україні скоротився, до того ж зросла різниця між приростом номінальної та реальної заробітної плати внаслідок прискорення інфляційних процесів. У 2007 р. приріст номінальної заробітної плати становив майже 30%, реальної – лише 12,5%; у 2008 році номінальна зросла майже на 34%, а реальна – лише на 6,3%. Ситуація погіршилася у 2009 р., оскільки номінальна заробітна плата зросла на 5,5%, а реальна – скоротилася на 9,2%. Фінансово-економічна ситуація почала покращуватись у 2010 р., коли приріст номінальної заробітної плати становив 20%, а реальна зросла на понад 10%. Ситуація була стабільною у період 2010–2013 рр., темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати були майже ідентичними. У 2014 р. через фінансово-економічну кризу, початок бойових дій на Сході України, анексію частини територій відбулося скорочення реальної заробітної плати на 6,5%. Ситуація погіршилась у 2015 р., коли за зростання номінальної заробітної плати на 20,5% реальна зменшилась на 20,2%.

Одним зі складних соціально-економічних явищ є безробіття. Під час кризи проблема безробіття загострюється та проявляється в тому, що скорочуються робочі місця і велика частка працездатного населення стає безробітною, а також зростає неофіційна зайнятість. Все це здійснює негативний вплив на стан ринку праці країни та економіку загалом, а тому потребує систематичного дослідження тенденцій та динаміки (рис. 4). Починаючи з 2005 р. рівень безробіття в Україні щорічно знижувався та скоротився за три роки з 7,2% до 6,4%, тобто майже на 1%, що свідчило про позитивні тенденції на ринку праці. Після початку фінансово-економічної кризи у 2009 р. рівень безробіття зріс до 8,8%. У 2010 р. ріст безробіття призупинився, він навіть скоротився до 8,1%. За період 2010–2013 рр. спостерігалася позитивна тенденція скорочення рівня безробіття загалом на 0,9%. Пік безробіття було зафіксовано у 2014 р. на рівні 9,3%. У 2015 р. спостерігалось зниження безробіття на 0,2%.

Економічні наслідки безробіття проявляються як на національному рівні, так і на особистісному рівні людини. На національному рівні безробіття здійснює прямий вплив на розмір ВВП. А для окремої особистості незайнятість означає позбавлення постійного доходу, зниження ініціативи, породження невпевненості, що здійснює суттєвий вплив на зниження чисельності середнього класу. Стан ринку праці в наші дні піддається впливу політичних та економічних подій. Вплив здійснюють як ситуації всередині країни, так і національні. Чималий вплив на безробіття здійснили такі події, як анексія частини території, глибока економічна криза, зростання цін, інфляція, досить низький рівень життя тощо.

За даними Держкомстату в 2015 р. 0,7% населення відносило себе до середнього класу; до небідних, але ще не представників середнього класу – 27,0% населення. Хоча за іншими якісними оцінками таких домогосподарств багатьом із них доходи не дають змоги виділяти достатньо коштів на одяг, взуття і необхідні послуги. Частка домогосподарств, які постійно відмовлялись собі в найнеобхіднішому, крім харчування, становить 43,2%. Не вдавалося забезпечити навіть достатнє харчування 4,9% домогосподарств (рис. 5).

Із виникненням соціально-економічної кризи в країні в 2013–2015 рр. відповідно погіршились макроекономічні показники. Високий темп інфляції сприяв знеціненню доходів, зростання рівня безробіття – зубожінню населення. Це не сприяло розвитку середнього класу, а навпаки – відбувалось його вишарування.

Висновки. Для розвитку середнього класу важливим є розроблення економічних стратегій та соціальних технологій, які пов'язані з розширенням соціальної динаміки, звуженням масштабів тіньової діяльності. Політика сприяння створенню середнього класу в Україні повинна спиратися на істотне коригування системи пріоритетів соціально-економічного розвитку країни. Протягом останніх років соціальна політика вимушено зводилася переважно до надання мінімальної допомоги соціально вразливим верствам населення. Економічне зростання забезпечує фундамент для переорієнтації соціальної політики на

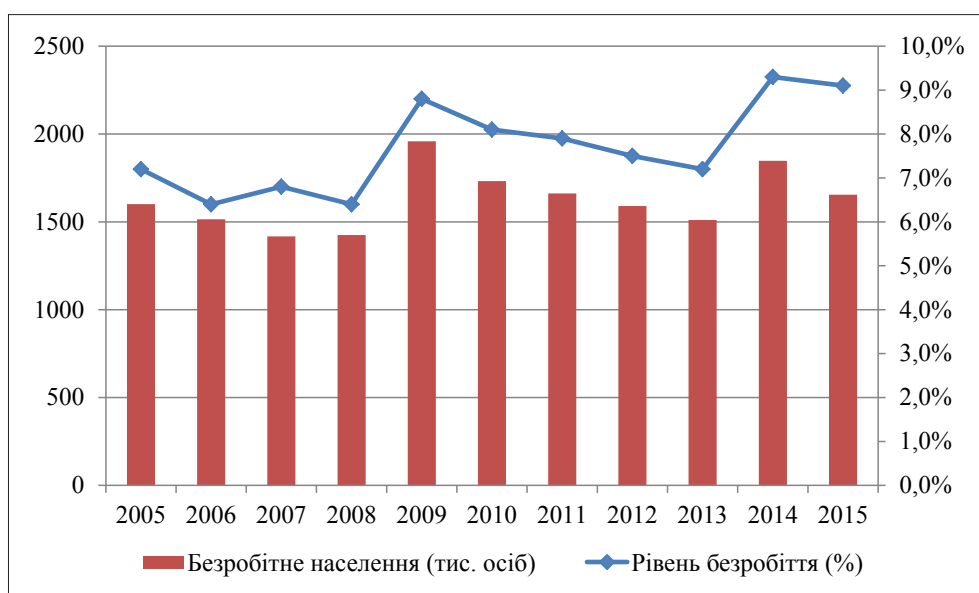

Рис. 4. Динаміка рівня безробіття в Україні за період 2005–2015 рр.

Джерело: складено автором на основі [12]

Рис. 5. Стратифікація населення України на основі самоідентифікації у 2015 р.

Джерело: складено автором на основі [13]

підтримку населення, що працює, на забезпечення випереджального зростання заробітної плати, захист інтелектуальної власності і покращення становища висококваліфікованої робочої сили, на підтримку підприємництва. У поєднанні з подоланням надмірної диференціації доходів населення це створить умови для розвитку середнього класу в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Александрова О.С. Середній клас як фактор забезпечення стабільності в сучасній Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/836/1/Aleksandrova_serednij%20klass_2011.pdf
2. Балакірева О. До дослідження середнього класу доцільно застосовувати не лише кількісні, але і якісні методи // Середній клас в Україні: критерії ідентифікації / О. Балакірева. – К.: Заповіт, 2014. – С. 17–19. – (Бібліотека Центру Разумкова).
3. Висновок доповіді ООН: Надто багато людей залишаються на узбіччі досягнень у сфері людського розвитку [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/pressreleases/2017/03/30/too-many-lives-scarcely-touched-by-human-development-progress-un-report-finds/>
4. Геєць В. Фактори і умови формування середнього класу як стабілізуючого ядра суспільного розвитку в Україні / В. Геєць // Україна: аспекти праці – 2002. – № 8. – С. 6–14.
5. Індекси споживчих цін на товари та послуги у 2015 році [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/ct/is_c/isc_u/isc2015pm_u.htm
6. Кір'ян Т. Середній клас – основа стабільності держави. / Т. Кір'ян, М. Шаповал // Україна: аспекти праці : Науково-економічний та суспільно-політичний журнал. – 12/2002. – № 8. – С. 20–23.
7. Коваліско Н.В. Стратифікаційні порядки суспільства: концептуальні уявлення та досвід вивчення / Н.В. Коваліско. – К.: Інститут соціології НАН України, 2008. – 240 с.
8. Лібанова Е.М. Трансформаційні процеси, соціальна стратифікація і перспективи становлення середнього класу / Е.М. Лібанова // Економіка і прогнозування. – 2002. – С. 34–60.
9. Маастрихтський договір [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Маастрихтський_договір
10. Навроцька Н.А. Економічні засади формування та розвитку середнього класу // Вісник Дніпропетровського державного фінансово-економічного інституту. – 2003. – № 2 /10/. – С. 38–42.
11. Паніотто В. До вимірювання середнього класу більш придатними є суб'єктивні чи суб'єктивно-об'єктивні показники // Середній клас в Україні: критерії ідентифікації / В. Паніотто – К.: Заповіт, 2014. – С. 9–13. – (Бібліотека Центру Разумкова).
12. Рівень безробіття населення (за методологією МОП) за статтю, віковими групами та місцем проживання у 2015 році [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/rp/eans/eans_u/rbrn_rik15_u.htm
13. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів у 2015 році: стат. зб. – К. Державна служба статистики України, 2014. – 78 с.
14. Статистичний збірник «Витрати і ресурси домогосподарств України у 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015 роках» (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
15. Темпи зростання/зниження номінальної та реальної заробітної плати [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
16. Финансовый портал Минфин [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>
17. Шангіна Л. Громадянська активність українського середнього класу / Л. Шангіна // Національна безпека і оборона. – 2008. – № 7 (101). – С. 30–45.
18. Global Wealth Report 2015 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://publications.credit-suisse.com/tasks/render/file/index.cfm?fileid=C26E3824-E868-56E0-CCA04D4BB9B9ADD5>
19. World Economic Outlook Database-April 2017, International Monetary Fund.